

Aleja kasztanowców zwyczajnych w Łące – projektowany pomnik przyrody (1997)

Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska (1992-2017) – ochrona przyrody

JERZY B. PARUSEL (CENTRUM DZIEDZICTWA PRZYRODY GÓRNEGO ŚLĄSKA, KATOWICE)

Jednym z kluczowych obszarów działalności Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska jest ochrona przyrody. Prowadzona jest ona w różnych formach. Ochrona czynna dotyczyła konserwacji gniazd bociana białego, ratowania zagrożonych nietoperzy, ochrony stanowiska jęczmicy syberyjskiej w obszarze Natura 2000 oraz interwencji w sprawie zagrożonych elementów przyrody lub całych obszarów, w tym podejmowanych na prośbę mieszkańców gmin. Centrum opracowywało dokumentację i składało wnioski w sprawie objęcia ochroną prawną obiektów (pomniki przyrody ożywionej i nieożywionej) i obszarów cennych przyrodniczo, a także aktywnie uczestniczyło w wyznaczaniu obszarów Natura 2000 w województwie śląskim. W oparciu o czerwoną listę roślin naczyniowych Górnego Śląska (1996) przygotowano i przesłano do wojewody katowickiego listę gatunków regionalnie zagrożonych celem objęcia ich ochroną prawną (lista ta nie została wprowadzona). Pozytywnie natomiast został rozpatrzony wniosek Centrum z roku 2015 o objęcie ochroną gatunkową w województwie śląskim dwulistnika pszczelego, który został objęty ochroną w roku 2017 na podstawie zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach. W roku 1999 został opracowany program pełnej restytucji marsylii czterolistnej, która wyginęła na jedynej w Polsce stanowiskach zlokalizowanych na Górnym Śląsku. W roku 2007 zorganizowano kampanię informacyjną z okazji jubileuszu 25-lecia rezerwatu przyrody „Ochojec”, której celem było ukazanie walorów przyrodniczych tego miejsca oraz zagrożenia w związku z projektami miasta Katowice poprowadzenia drogi przez rezerwat. Aktywność naukowa, dydaktyczna i społeczna w tym okresie została podsumowana w obszernej monografii rezerwatu (2009). W ostatnich latach pracownicy Centrum uczestniczyli w pracach nad projektami działań ochronnych i zadań ochronnych, w tym w obszarach Natura 2000 wyznaczonych w województwie śląskim.

Istotną rolę w ochronie przyrody województwa odgrywają czerwone listy zagrożenia gatunków i zbiorowisk roślinnych. Dotychczas staraniem Centrum zostały opracowane i opublikowane czerwone listy roślin naczyniowych (1996), kręgowców (1996), wątrobowców (1997), mchów (1997), zbiorowisk roślinnych (1997), chrząszczy (1998), motyli dziennych (1998),

grzybów większych (1999), porostów (1999), mięczaków słodkowodnych (2001) i pająków (2001) Górnego Śląska (w granicach byłych województw: bielskiego, częstochowskiego, katowickiego i opolskiego). W latach 2012-2013 opublikowano nowe czerwone listy glonów, słuźowców, porostów, mszaków, roślin naczyniowych, ważek, chrząszczy, ślimaków słodkowodnych, ryb i minogów, płazów i gadów, ptaków i ssaków oraz zbiorowisk roślinnych, mszystych i porostów województwa śląskiego. Wyniki oceny zagrożenia powinny służyć do opracowania regionalnych programów ochrony gatunków zagrożonych oraz regionalnych list ochrony gatunkowej.

Bieżące działania z zakresu ochrony przyrody to opiniowanie projektów aktów prawnych, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, planów urządzania lasu nadleśnictw, planów ochrony rezerwatów przyrody oraz dokumentów z zakresu gospodarki wodnej, a także podejmowanie interwencji z inicjatywy własnej lub mieszkańców województwa. Ważnym działaniem na rzecz ochrony przyrody województwa śląskiego jest sporządzanie prognoz dla dokumentów strategicznych przygotowywanych przez samorząd województwa. W działalności opiniodawczo-doradczej Centrum ściśle współpracuje z wydziałami Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego, a zwłaszcza z Wydziałem Planowania Strategicznego i Przestrzennego (obecnie z Wydziałem Rozwoju Regionalnego), Wydziałem Terenów Wiejskich i Wydziałem Ochrony Środowiska. Dyrektor Centrum uczestniczy także od wielu lat w pracach Regionalnej Rady Ochrony Przyrody (wcześniej Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody) i Regionalnej (wcześniej Wojewódzkiej) Komisji ds. Ocen Oddziaływania na Środowisko.

Najważniejszym dokumentem z zakresu ochrony przyrody, którego inicjatorem, współwykonawcą i konsultantem było Centrum, jest „Strategia ochrony przyrody województwa śląskiego do roku 2030”, przyjęta Uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego Nr IV/28/2/2012 z dnia 12 listopada 2012 r. Jest to pierwsza w Polsce regionalna strategia ochrony przyrody.

Oprócz ważniejszych działań z zakresu ochrony przyrody, wymienionych w tabeli, do roku 2017 podjęto 14 działań z zakresu ochrony czynnej, 145 interwen-

Społeczne akcje sprzątania rezerwatu przyrody „Ochojec” w Katowicach

Fot. J. B. Parusel (2017)

Nietoperze są przedmiotem licznych interwencji

Fot. J. B. Parusel (2017)

Platforma gniazdowa na kominie w Halembie

Fot. K. Henel (2000)

Sztuczne gniazdo dla pszczoł samotnic w Dzieńkowicach

Fot. J. B. Parusel

cji (z czego 115 w formie pisemnej), wykonano 27 inwentaryzacji i odbyto 98 wizji terenowych, udzielono 46 konsultacji, odbyto 52 narady i spotkania, wydano 221 opinii i opracowano 6 ekspertyz, a także złożono 38 wniosków.

Z archiwum Centrum

Uczestnicy zakończenia kampanii informacyjnej z okazji 25-lecia rezerwatu przyrody „Ochojec” w Katowicach

Fot. J. B. Parusel

Aleja dębowa w Kozłowie – projektowany pomnik przyrody (1996)

Ważniejsze działania z zakresu ochrony przyrody prowadzone przez Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska do roku 2017

Nazwa działania	Lata realizacji	Efekty rzeczowe działania
Dokumentacja istniejących i projektowanych pomników przyrody	1996-1998	Dokumentacja dendrologiczna 883 drzew
Czynna ochrona gniazd bociana białego w województwie katowickim	1997-2001	Przeprowadzenie remontu (instalacja platform metalowych i drewnianych) 34 gniazd. W ramach programu prowadzono również konsultacje, wizje terenowe, a także interwencje. Wydano specjalną wkładkę o programie do numeru 13/1998 Przyrody Górnego Śląska
Program pełnej restytucji marsylii czterolistnej <i>Marsilea quadrifolia</i> na Górnym Śląsku	1999-2017	Opracowano program i strategię introdukcji gatunku. Przeprowadzono wizję terenową potencjalnych miejsc restytucji. W roku 2002 wprowadzono gatunek do hodowli zachowawczej w Miejskim Ogrodzie Botanicznym w Zabrze oraz na stanowiska obserwacyjne w Rudach i w Mysłowicach-Dzieńkowicach, a w roku 2012 dokonano ponownego zasilenia populacji w Zabrze. Przeprowadzono porównawcze badania genetyczne populacji ze stanowisk w Polsce, Słowacji, Niemczech i Francji. Na ukończeniu jest krajowa monografia gatunku
Program czynnej ochrony dziko żyjących pszczoł samotnic	2000-2004	Instalacja i kontrola 10 sztucznych gniazd lęgowych oraz doskonalenie metod ochrony pszczoł
Ochrona nietoperzy	2001-2017	78 interwencji bezpośrednich, 49 konsultacji, 19 wizji terenowych
Europejska sieć ekologiczna Natura 2000 w województwie śląskim	2002-2017	Uczestniczono (2002) w pracach Wojewódzkiego Zespołu Realizacyjnego ds. sieci Natura 2000. Opracowano i weryfikowano, we współpracy z Instytutem Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, dokumentację (SDF-y) dla 47 obszarów. Aktywnie uczestniczono w tworzeniu przez organizacje pozarządowe tzw. „Shadow-list” oraz opiniowano rozporządzenia Ministra Środowiska dotyczące obszarów Natura 2000. Uczestniczono aktywnie w pracach nad planami zadań ochronnych dla obszarów włączonych już do sieci ekologicznej: uczestniczono w 24 spotkaniach konsultacyjnych, opiniowano 19 projektów zarządzeń w tej sprawie oraz odbyło 1 wizję terenową
Ochrona cieków wodnych	2004-2016	Dokonano 221 wizji terenowych i wydano 305 opinii. Wzięto udział również w 2 rozprawach administracyjnych w sprawie pozwoleń wodno-prawnych

Łański Potok to jeden w bardzo wielu cieków, który chroniono przed pracami hydrotechnicznymi

Fot. K. Sokół

Pomnik przyrody w Goczałkowicach

Fot. J. B. Parusel (1996)

Projektowany pomnik przyrody w Lędzinach

Fot. M. Kocurek (1996)

Pomnik przyrody w Baranowicach

Fot. J. B. Parusel (1996)

Hodowla żubrów pszczyńskich jest stale monitorowana

Fot. J. B. Parusel

Proponowany w roku 2002 obszar Natura 2000 Ostoja Goczałkowicka dla restytucji marsylii czterolistnej

Fot. J. B. Parusel

Pobór marsylii czterolistnej z Zakładu Fizjografii i Arboretum w Bolestraszczykach (2012)

Fot. J. B. Parusel